

בצרפתי נוסף, שניהל את 'הוטל פריז' בטהראן. שכנעתי אותו לאפשר לחברי להתגורר במלוננו, עד שישלך את חובו עם קבלת המשכורת הראשונה. הצרפתי נפרד ממני בתודה ובמילים חמות ואמר "יהודים מביאים תמיד גאולה". הוא היה נוצרי-קתולי וייתכן שהתכוון לישו.

פרק ו': פליטים, בית-ספר... והבולשת

קיץ 1930. כמדי שנה נשטפה טהראן בגלי חום לוהט. בשעות אחר הצהריים מצאו התושבים מחסה מפני החום בבתיהם. חלק ירדו למרתפים הקרירים ואחרים נשכבו בצל העצים שבחצר, ונהגו לערוך 'סייסטות' בחדרים. באותה תקופה טרם קמו מפעלי קרח, ומה שהובא ברוב עמל מההרים הרחוקים, היה מלא זוהמה ופסולת. יום אחד, בזמן מנוחת אחר הצהריים, שמעתי דפיקות בדלת. מול עיניי ניצבו שני זרים שביקשו לראותני. התברר שהם היו רוסים. ידעתי קצת רוסית, אך לא די לשיחה חופשית, הם ידעו פרסית עילגת ודלה, אך דיברו היטב צרפתית.

השניים אמרו שהם יהודים שברחו מרוסיה. הכנסתי אותם הביתה. לאחר שיחה בת שעה, התברר שהם חדרו לאיראן בחשאי. שניהם שימשו קומיסרים ברוסיה ודגלו בקומוניזם. סיבת מנוסתם הייתה הסבל מיהדותם, והם אף העדיפו שלא לגלות ברבים את דבר יהדותם, על-אף שעברו כבר כמה שנים מאז מהפכת אוקטובר. יחד עם זאת, הם דבקו באמונתם הפוליטית, פרי התעמולה רבת ההיקף שהתנהלה באינטנסיביות בארצם. השניים רצו להגיע לארץ ישראל, פלשתינה, כפי

שנקראה אז. כיוון ששמעו על אהבתי לארץ ישראל, הם באו אליי, כדי שאסייע בידם למלא את משאלתם. הם אמרו, שבהיותם פליטים חסרי אשרה, אין הם יכולים להתאכסן בבתי-מלון, וכי אם המשטרה תשים את ידה עליהם, היא תסגיר אותם ללא כל היסוס לידי השלטונות הרוסיים. ברוסיה, אמרו, הם צפויים לעונש מוות ודאי. הם ביקשו שאתן להם מקלט בביתי עד שתוסדרנה האשרות לפלשתינה ולעיר ירושלים.

מילוי בקשתם לא היה דבר של מה בכך. הימים היו ימי פחד ויראה מפני עוצמתו הבלתי מעורערת של רזא שאה. איש לא העז לעשות דבר בניגוד לרצון המלך. מצד אחד מתן מקלט לשני פליטים בולשביקים עלול היה להסתיים בגזר דין מוות. מצד אחר לא יכולתי לדחות בקשה של שני יהודים זרים חסרי מגן. שקלתי לכאן ולכאן והחלטתי להציל את חיי השניים. הסכמתי שיהיו אורחי והקציתי להם חדר שהיה בצד אחר של החצר. אך זה היה רק הצעד הראשון, ומה הלאה? הייתי צריך לעשות הכול כדי שיצאו לדרך לירושלים.

פניתי לסוכנות היהודית, וכנהוג באותם ימים ביקשתי למענם סרטיפיקטים. לא חדלתי מטיפול בנושא, עד אשר הסוכנות העניקה להם אישורים מיוחדים. הם התכוננו לנסיעה. אחד מהם נשא את השם בן-ציון. אינני זוכר את שמו של האיש הצעיר יותר. לבן-ציון היה זקן מחודד. בשומעו שנסיעתו לארץ ישראל עומדת להתממש, שמח מאוד-מאוד. הוא שם יד על כתף חברו ושאל אם גם בארץ ישראל יעסוק בתעמולה קומוניסטית. החבר ענה "אינני חושב כך. אין שם לא קפיטליסטים ולא פרולטריון. יש לחכות עד שייולד שם הקפיטליזם, כדי שננהיג נגדו מהפכת פועלים".

היום שבו עזבו שני היהודים הרוסיים את ביתי כדי לנסוע לירושלים לא יישכח ממני במהרה. דרך ארוכה הייתה לפניהם. סייעתי להם במימון הוצאות הנסיעה, ואיחלתי להם כל טוב. גם הם נפרדו במילים חמות ממני ומבני ביתי. הלכתי עִמם עד מוסך ברחוב נאסר ח'וסרו, שם עמדו לעלות על אוטובוס. בהגיעם לארץ ישראל שלחו לי השניים מכתב תודה. מאז לא פגשתי אותם.

בית דירות ראשון בטהראן

בראשית המאה העשרים נותרו מרבית בתי טהראן בצורתם הקודמת. כרגיל, הם נבנו בצורת חצר מרכזית, שסביב לה בארבעת צידיה הוקמו אגפים. צד אחד פנה לשמש והיה מואר יותר, הצד האחר היה מוצל ('נסא') והחדרים בשני הצדדים האחרים, זכו לאור השמש במידה זו או אחרת, תלוי בעונות השנה. בכל רחבי הבירה טרם נבנו בניינים גבוהים, גם לא בנייני קומתיים.

בשנת 1931 רכשתי חלקת אדמה, שהייתה שייכת קודם לכן לענאית-אללה (ענאיתוללה) ספיר, ששכנה בקמטת רגיבוף (שמה הוסב לאחר מכן לקמטת סאם). עזיז בנאיאן, המנוח, שהיה ארכיטקט ידוע, הציע לי להקים על החלקה בניין בן שתי קומות בסגנון אירופי. קיבלתי את הצעתו ומסרתי את התכנון וההקמה לידי, בסומכי על מומחיותו הרבה. הוא הקים, בחלקו, את בית הדירות הראשון בטהראן. לכל קומה הייתה כניסה נפרדת. את הקומה העליונה השכרתי לקונסול היפני תמורת 45 תומאן בחודש. אזכור דמי השכירות בא להמחיש לקוראי זיכרונותיי

לאילו רמות אינפליציה הגענו. בני ביתי ואני גרנו בקומה הראשונה של הבניין. העובדה שהבית היה שייך ליהודי ונבנה על-ידי מהנדס יהודי, הציתה קנאה בקרב חלק מהאנשים. ייתכן שצודקים אלה הטוענים שרגש הקנאה הוא אחד המניעים לשנאת היהודים.

כך הוקם בית-ספר 'כורש'

הדירה בסמטת רג'בוף הייתה רחוקה מבית-ספר אתחאד-אליאנס שנמצא ברחוב ז'אלה. באותם ימים טרם הונהגו קווי אוטובוסים עירוניים, או שירותי אוטובוסים להסעת תלמידים. המשפחות טרם רכשו מכוניות פרטיות. בני בכורי ציון ובתי היחידה הלן, שלמדו אז בבית-ספר 'אליאנס', התקשו להגיע ללימודים. לא הייתה ברירה אלא להעבירם לבית-ספר אחר. את הלן רשמנו לבית-הספר האמריקאי ברחוב קואם אל-סלטנה, שהיה קרוב לביתנו. ציון היה לתלמיד בבית-ספר סן-לואי.⁸⁶ בבית-הספר האמריקאי למדו בשבת. יום הפגרה השבועי היה יום ראשון. באחת השבתות באה הלן הביתה מבית-הספר, דאגתי לה, אחזתי בידה ושאלתי: "מה קרה?" היא בכתה ולא יכלה להירגע ולדבר, ולבסוף הצליחה להגיד: "אני כבר לא בת ישראל". אימה שאלה אותה לסיבת הדברים. הלן בקושי נשמה. הדמעות בעיניה יבשו, והיא אמרה: "היום נתנו בידינו נרות דולקים כדי שנחזיק בהם בשעת התפילה". דברי הלן, מלאכי היקר, זעזעו אותי. ברגע ההוא החלטתי להקים בסביבה בית-ספר יסודי יהודי. הבאתי בחשבון שעם התבססות שלטון רזא שאה, יבוא הקץ לקיום האגודה הציונית. ליהודי טהראן לא

ייוותר מקום שבו יוכלו ללמוד עברית. בית-ספר יהודי יכול להיות מוקד ללימוד מסודר של השפה.

בו ביום פניתי לפרג'י-אללה (פרג'וללה) חכים המנוח. סיפרתי לו על המתרחש, וביקשתי את עזרתו. הוא קיבלני בסבר פנים יפות, והבטיח לשתף פעולה בהקמת בית-ספר. שנינו ניגשנו לשמואל יצחק חי ז"ל, וביקשנו ממנו לסייע בידינו. גם הוא הצטרף אלינו ולמאמצינו. לא יצאו ימים רבים ושכרנו מקום מתאים, בסמטת איראן, שם הקמנו את בית-הספר 'כורש'. מר מוזפר מוסנן, שחזר זה עתה מפריז, מונה למנהל. דאגנו לו למשכורת הולמת. אחת התכונות השליליות של בני קהילתנו היא לייחס לעצמם דברים, שלא בצדק, ולהתעלם מאחרים. מנהל בית-הספר פרסם בכל מקום, שהוא-הוא האיש שייסד את בית-הספר, ואף ציין זאת בכתב פעמים אחדות.

חששות ציר הפרלמנט היהודי ד"ר לוקמאן⁸⁷

לא החשבתי ביותר את גישתו ואת טענותיו של המנהל הראשון של בית-הספר. מה שחשוב היה בעיניי הייתה העובדה, שלחלק מילדי היהודים בחלק מסוים של טהראן יש בית-ספר. מה שהטריד והרגיז אותי מאוד הייתה תגובתם של אנשים מסוימים כלפי הצעדים החינוכיים והשירותים לציבור. תגובות מוזרות אלו התפתחו לכדי הכשלות. במקרים אלה, גם אם החלטנו להיות סבלניים, היינו יוצאים מהכלים וזועקים לשמים.

בין ההכשלות עליי להזכיר את צעדיו המעציבים של ד"ר לוקמאן נהוראי, ששימש ציר היהודים במג'לס (הפרלמנט).⁸⁸

בית-הספר נוהל בידי 'אגודת כורשי'. הציר פחד שקיום האגודה יסתור את הוראת רזא שאה נגד קיומן של כל האגודות, הקבוצות והמפלגות, והעובדה תירשם לחובתו. הוא גם סבר, שאני הקמתי את האגודה כמשענת לעצמי, כדי שבעזרתה אתמודד מולו בבחירות כציר למג'לס.

אני מתבייש אפילו להעלות על הכתב תופעות מסוג זה, אך מביש יותר להעלים מציבור יהודי איראן את האמת. כבוד ד"ר לוקמאן לא טרח לשבת עם פעילי 'אגודת כורשי' ולשמוע במה דברים אמורים. הוא פנה בכתב ללשכה הפוליטית של המשטרה ולמשרד החינוך והודיע להם שבית-הספר 'כורשי' הוקם לצורכי תעמולה ציונית, ושד"ר חביב לוי הוא הפעיל הראשי. מכתבים ארסיים כאלה ומכתבים אונימיים המופצים בידי השפלים כדי להשמיץ הולידו כמובן תוצאות איומות. הייתה זאת תוצאה עגומה של הוצאת דיבה. יום אחד באו נציגי השלטונות וחתמו את דלתות בית-הספר. עליי לציין, כי בעבר, כשהסתכסך ד"ר לוקמאן עם מיסטר חיים, אני צידדתי בד"ר לוקמאן. אך ציר המג'לס הנכבד שכח את הדברים, או התעלם מהם והסית נגדי הסתה פרועה.

המשטרה החשאית בעקבותי

תוך כדי התמודדות עם ההכשלות וההלשנות הבלתי מבוססות, עמדתי ערב אחד בבית-המרקחת 'פסטור', כשגבי מופנה אל הרחוב. שוחחתי עם סולימאן רוואנבאז. הוא השקיף על הנעשה ברחוב ואמר לי "דוקטור! אל תפנה את פניך, רק הקשב לי. בצד השני של הרחוב נמצא אדם שעוקב אחריך. הוא לבוש בגדים

אזרחיים רגילים, ולא חובש כובע. חליפתו עשויה אריג פסים. חולצתו בצבע בורדרו. הוא לא חדל להסתכל עליך. אני חושב שהוא איש הבולשת. כשתצא מבית-המרקחת שים לב אם הוא עוקב אחריך או לא".

כשעזבתי את בית-המרקחת, הקפדתי לבדוק אם אכן האיש עוקב אחריי אם לאו. לשבריר שנייה הצצתי בחיפזון אחורנית, ואכן ראיתי שהאיש הולך אחריי צעד אחר צעד. בכיכר תופ-חיאנה עליתי על אוטובוס וגם הוא עשה כך. ירדתי קרוב לביתי, וגם הוא ירד מהאוטובוס. כבר לא נותר בי כל ספק שהאיש הוא סוכן הלשכה הפוליטית. ייתכן שרצה לדעת מי הם הציונים הקשורים למייסד האגודה ולבית-הספר על-שם כורש. הייתי מאוד מוטרד, היו לי כל הכוונות הטובות. לא ערקתי משדה קרב ולא חיפשתי מעשי נקם נגד אחרים. הייתי סמוך ובטוח, שכמו במקרים דומים, יד אלוהית תבוא ותחלצני מהצרה והתסבוכת תיפטר לטובה.

עכשיו אני פותח סוגריים, ואספר עוד זיכרון הקשור לבית-הספר 'כורש'. כמה שנים לפני הפרשה חלה מאוד אחד מבניי, ורעייתי, ככל אימא יהודייה שמוכנה להקריב את עצמה בגוף ובנפש למען ילדיה, נדרה נדר, שאם בננו האהוב יחלים, ניסע שנינו לעיר אספהאן, ונפקוד את מצבת שרח בת אשר,⁸⁹ נכדתו של יעקב אבינו, הסמוכה לאספהאן. בננו החלים לחלוטין ואנו נסענו לאספהאן. מנהל בית-הספר באספהאן היה מר נשיא, ואני הכרתי היטב אותו ואת פועלו.

יום אחד פגשתי באספהאן צעיר יוצא אפגניסטן בשם אברהמוב, ששלט בעברית. הוא אמר לי "הייתי אצל 'מוסיו'⁹⁰ נשיא, וביקשתי עבודה בתור מורה לעברית. הוא לא הסכים להעסיקני. אני במצוקה נוראה ואינני יודע מה לעשות. האם

אתה יכול לעשות דבר למעני כדי שמוסיו נשיא ישנה את גישתו
השלילית כלפיי?!"

הלכתי אל מוסיו נשיא, וכרגיל פתחנו בשיחת חולין. לאחר
כמה דקות ניגשתי לנושא העסקתו של אברהמוב כמורה
לעברית, כדי שאיש משכיל כמוהו לא יסבול מחיי עוני מרים
בארץ זרה. עוד הוספתי, שלא מדובר כאן במעשה של חסד
ורחמים, האיש רק יועיל לבית-ספר 'אליאנס', כי מדובר באדם
המדבר עברית כשפת אימו ויכול להיות מורה טוב. נשיא קיבל
את פנייתי, ואברהמוב החל לעבוד באספהאן.

בימי התככים של ד"ר לוקמאן נגדי, כשהמשרד השני
(המודיעין) והבולשת הציקו לי מאוד, נתקלתי בליל סופה בכיכר
חסן-אבאד בלב טהראן באותו אברהמוב. שאלנו זה לשלמו של
זה ולפני שנפרדנו לשלום, הוא אחז בידי ואמר לי שיש לו עניין
חשוב לספר לי. הוא הציע, שנמצא מחסה מהגשם החזק בבית-
קפה כלשהו, שם נוכל לשוחח. הסכמתי. נכנסנו לבית-קפה, ואז
פתח אברהמוב ואמר "דוקטור! אני חייב לך את חיי. העבודה
שסידרת לי באספהאן, בבית-ספר 'אליאנס', דחפה אותי
קדימה, עד שלא תוכל להאמין אנה הגעתי. אך נעזוב את סיפור
חיי. רק אומר לך שהפכתי בטהראן לידיד טוב של אדיב אל-
סלטנה⁹¹ מצמרת המשטרה. הוא קראני אליו השבוע ושאל עליך
שאלות מרובות. מתברר, שאנשים נאלחים השמיעו והפיצו
האשמות נגדך והציגוך כאויב השלטון. הכחשתי כל מה שנאמר
על אודותיך, והבטחתי לאדיב אל-סלטנה שאתה אדם נקי
כפיים, אציל וישר ואתה מעוניין רק להיטיב עם הציבור, עם
האנשים ועם הארץ, וכי אסור להטליא לבגדיך טלאים לא-
הולמים. בקיצור 'הארתי' את מוחו והבהרתי לו מי אתה
באמת".

במקרה באותם הימים נמנה עם לקוחותיי מר רהנמא,⁹² שר החינוך, ואני טיפלתי בשיניו. יום אחד הגיע השר להמשך הטיפול במרפאתי. הוא היה בקיא, כמובן, בעניין בית-הספר 'כורש', אך עשה עצמו כלא יודע ולא העלה את הנושא. ראיתי שאין מנוס, ואני הייתי זה שיוזמתי שיחה עם כבוד שר החינוך בממשלת רזא שאה. התחלתי לספר מתחילת האירועים, ואמרתי "ביתי הלך למדה בבית-הספר האמריקאי. בשבת אחת חזרה הביתה בבכי תמרורים. היא נבהלה מהתעמולה המיסיונרית של ראשי בית-הספר, וחשבה שכבר נטשה את דת אבותיה. יחד עם כמה יהודים טובים ונדיבים, כוננתי את בית-הספר, רק למען חינוכם וטיפוחם של ילדים יהודים". רהנמא אמר, שהוא ידאג שבית-הספר ייפתח למחרת, ואכן קיים את הבטחתו. בית-הספר נפתח מחדש וקלט שוב תלמידים. (כעבור שנים הפך בית-הספר היסודי לבית-ספר תיכון). הוא התבסס כמוסד חינוכי ותרבותי חשוב ליהודי טהראן, לצדו של 'אליאנס'. אלא שהמבנה המושכר היה קטן למדיי והיה צורך למצוא פיתרון אחר.

הבניין החדש של בית-ספר 'כורש'

מתווך נכסי דלא נייד שידע על מצוקת בית-הספר בא יום אחד לפגישת חברי האגודה ואמר: "בקרב רחוב פריז, קיים בניין גדול מאוד שעומד למכירה. המחיר הנדרש הוא שישה-עשר אלף תומאן, והוא מתאים מאוד לבית-ספר 'כורש'. אם לא תמהרו בקנייה הוא יימכר לאחרים, ועל זה חבל. אל תאבדו את ההזדמנות".

הלכנו יום אחד כולנו לראות את הבית הגדול, ונוכחנו לדעת שהוא אכן מתאים. הבעיה הייתה המימון. מאין משיגים שישה-עשר אלף תומאן, שבאותם ימים היה סכום לא-מבוטל, ושאי-אפשר היה לגייסו בזמן קצר? היינו צריכים לעמול כמה חודשים. שוחחנו עם נדבנים בניסיון לשכנעם. לא רצינו לאבד הן את ההזדמנות והן את המקום. על כן הצעתי שכל אחד משמונת אנשי האגודה יפקיד שטר של 2000 תומאן, וכי עזיז אלקאניאן,⁹³ שהיה לו אשראי ב'בנק שאהי'⁹⁴ יערוב לשטרות, ימכור אותם לבנק, ועם הכסף שיושג בדרך זו הוא יקנה את המבנה. חבריי דנו בהצעה וקיבלוה פה אחד. כך עשינו והבית נרכש. כיום שווה המקום מיליוני תומאן.

בד בבד עם המעבר למקום החדש, מונה יצחק מטלוב המנוח,⁹⁵ למנהל. הוא נחשב לאחד מאלה ששירתו את הציבור שלנו בכל הלב. הישגיו בקידום בית-הספר ובחינוך התלמידים היו רבים ובולטים, ולעיתים אף עלו על 'אליאנס' הוותיק, על-אף העובדה ש'אליאנס' נעזר בארגון בינלאומי גדול. אפילו הייתה זו תחרות ברוכה. בית-הספר החדש 'כורש' התקבל בברכה ובחמימות על-ידי הקהל הרחב. עד מהרה נבנה אולם ששימש כבית-כנסת וגם כמקום אירועים למסיבות חתונה. יהודי טהראן העלו את בית-הספר על ראש גאוותם ותשומת לבם.

לא תאמינו, אך אחרי כל המאמצים, חיצי ההאשמה והפצת דיבתי רעה, כשאני נוצר הכול בתוך תוכי, ניגש אליי באחת השבתות אדם, שככל הנראה היה משמשי בית-הכנסת, ושלא ידע על חלקי בכינון הארגון החינוכי והדתי 'כורש', ושהכיר, לפחות בשמותיהם, את בעלי היכולת, שוחרר הפרסום והמוניטין. הוא ביקש ממני לפנות מקום באחת השורות הראשונות לטובת אחד 'המכובדים'. לא אמרתי דבר, וישבת

בשורה עורפית יותר. התפללתי את תפילתי, אך נוכחתי לדעת עד כמה שוכחים בני אדם את אלה שטרחו למענם, וכמו שאומרים האיראנים "שכחו את המלח". וזאת, החל מציר המג'לס וכלה בשמש בית-הכנסת. לא יכולתי להבליג, ולא דרכתי יותר בבית-כנסת 'כורש'. כאשר גדל בית-הספר שכחו אותי חברי הוועד, ובחגיגות, לרבות חגיגות סיום מחזורי בית-הספר וחלוקת התעודות, לא הזמינו אותי.

עברו שנים. יום אחד אמר לי בן דודתי, ח'ליל נהאיי המנוח כך "אם אחרים לא יודעים, אני ודאי וודאי יודע כמה טרחת ופעלת לכוון ולהרחיב את בית-הספר 'כורש'. היית בין מקימי המוסד, יחד עם עוד כמה אנשים. בדעתי להכין לוח זיכרון שעליו יחקקו את שמות מייסדי 'כורש', כדי להציבו במקום מתאים בבית-הספר בחגיגה מכובדת". אמרתי לח'ליל "אתה רוצה שאתייסר עוד יותר בשל אלה שאינם יודעים להעריך את פועלם של האחרים? שכן, הייתי פעיל לא רק בייסוד 'כורש' אלא נטלתי חלק בעוד אגודות, מוסדות ושלוחות של החברה היהודית. שירתי אותם ככל שיכולתי, אך כשבאו אנשי 'הדור החדש' נשכחתי לגמרי. אפילו ביכורש' שוכחים להזמין אותי לחגיגות בית-הספר. אתה רוצה להזמין את האנשים האלה לחגיגות הודיה לכבודי?" ח'ליל נהאיי ראה בדבריי אזהרה והסתייגות, והוא ויתר על הרעיון. אני אסיר תודה לו על הויתור.

כישלון בהקמת מעבדה רפואית

במשפחות יהודיות קיימת נטייה, המייחדת אותן ממשפחות בעמים אחרים, והיא, שבין בני המשפחה ימצאו תמיד גבר או אישה שחשים אחריות-יתר כלפי אחיהם ואחיותיהם. הם דואגים לא רק לאבות ולאימהות ולרווחתם, אלא משתדלים לפרוש חסות ולסייע ליתר בני המשפחה.

בשנת 1932, הגיעו לביקור בטהראן אחי עזת-אללה (עזתוללה) ורעייתו, צעירה יהודיה בשם מרגו, ילידת טורקיה, שאותה נשא לאישה בפרז. באותו זמן התכוונו השלטונות להרוס את הבניין שבו שכנה מרפאתי כדי לסלול רחובות חדשים. בשל כך העתקתי את ביתי ואת הקליניקה לרחוב ווסוק נזאם, שהתחבר לרחוב לאלה-זאר. במקום החדש הקציתי חדר לאחי הבכור וחדר אחד לאחי עזת-אללה.

לפני כן עזרו לי שני אחיי להקים בפרז מעבדה רפואית שבה הוכנו שני סוגי תרופות מיוחדות. תרופה אחת נועדה לחיזוק הגוף והאחרת למלחמה במלריה. באיראן כולה, ובייחוד בצפון המדינה, היו אז מוקדי אנופלס רבים, ומספר חולי המלריה היה רב. הם היו זקוקים לתרופות האלה. מינינו מנהל צרפתי למעבדה, והוא החל בפיתוח קשרי מסחר עם... סין.

בשנת 1929, כשהגעתי לארץ ישראל, דרך בגדאד ודמשק, מיניתי בכמה מהערים הגדולות בדרך סוכנים לשיווק התרופות, ואף העמדנו לרשותם מקצת מהתרופות על סמך אשראי. כאשר שב עזת-אללה מפרז חלו עיכובים בעבודת המעבדה. באותה שנה, כמנהגנו מדי שנה, בילינו פגרת קיץ באתר אב-גרם בקרבת דמאוונד יחד עם רעייתי והילדים. קיימתי שם פגישה עם אחי. מכיוון שהמנהל הצרפתי פרש מהעבודה, החלטנו לסגור את

המעבדה, החלטה שהזיקה וגרמה לנו נזק כספי. הסוכנויות שלנו לא שילמו את חובותיהן. את הכישלון הפיננסי ניתן היה עוד לסבול, אך הצטערנו שלא הצלחנו לשרת במוצרנו את חולי המלריה, שנאלצו לשוב ולפנות לתרופות המסורתיות הנושנות.

מול אקדחו של אוואנס

בשנת 1933 השתחררתי מהצבא. מצאתי עצמי בעולם שונה. כל הכבלים הוסרו ממני. כבר לא הייתי חייב להעביר שעות באווירה צבאית נוקשה ולשרת במחלקת הבריאות הצבאית. לאחר שש-עשרה שנות שירות בתפקיד ובמקום שבהם סבלתי תמיד מאפליה ומהפחדה, הייתי בן-חורין. כבר לא התגאיתי על היותי רופא השיניים המיוחד של רזא שאה. אהבתי הייתה ארץ ישראל וזו נגזלה ממני. עתה כאזרח, הכול השתנה. גם לא הייתי כבול למרפאת השיניים שלי. פעמים רבות נסעתי יחד עם רעייתי והילדים לירושלים. באותן שנים לא היו שירותי טיסה ונסענו לארץ דרך היבשה. מטהראן היינו מגיעים לבגדאד ולדמשק. הדרך לא הייתה סלולה ואף הייתה כרוכה בסכנות. הנסיעה ארכה ימים ולילות. אני עשיתי את הדרך הזאת עשר פעמים הלוך ושוב.

המדבר הסורי כשלעצמו משתרע על מאות קילומטרים. הייתה שם תחנה בשם רוטבה.⁹⁶ סוריה הייתה אז בשליטת האנגלים.⁹⁷ ברוטבה היה מלון, שמחיריו היו מוגזמים מאוד ביותר. ספלתה, למשל, עלה 5 תומאן במחירי אותם ימים. כשהאנגלים הסתלקו ורוטבה נפלה בידי הערבים, הפך המלון למזבלה של ממש.

האסלה נוסח האירופים סולקה ובמקומה הותקן בית-שימוש, שבו 'חגגו' זבובים גדולים ונוצצים.

בנסיעה הראשונה לארץ ישראל בתום השירות הצבאי ידעתי שהפעם איעדר מהבית בטהראן זמן רב, ועל כן ריכזתי את כל חפצי הבית באחד החדרים ואת הבית השכרתי לארמני, שזכור לי בשל לחייו האדומות. התניתי עמו, שכשארצה לשוב אודיע לו שבועיים-שלושה מראש והוא יפנה את הבית. הוא הסכים לכך. בזמן ההמתנה לפני שיצאתי לדרך, התארחתי בבית של אחד הקרובים במשך שבוע עד שבועיים. כעבור כמה חודשים שבו לטהראן. הודענו לאוואנס, שוכר הבית, שאנו זקוקים לביתנו. עברו ארבעה שבועות אך הוא לא נענה לדרישה. בינתיים התגוררנו בביתו של חותני, א-זאגי המנוח בסביבות רחוב שאה רזא. יום אחד כמעט שהטביעו מי השיטפונות את הבית והפכו את סביבתו לביצה. הייתי זקוק לחפצים אחדים ופניתי לביתי כדי לקחתם מהחדר שבו אוכסנו. כמו-כן רציתי להפציר באוואנס שימהר לפנות את הבית. אוואנס לא היה בבית. למשרתו הודעתי שבאתי לקחת משהו מהחדר וכך עשיתי. ביקשתי ממנו שימסור למעסיקו שהבית נחוץ לנו. עברו ימים אחדים ודבר לא קרה. חותני א-זאגי ואני הלכנו לביתי. הפעם אוואנס היה נוכח. הוא קיבלנו כרגיל, והוליכנו לחדר האורחים. משם הלך לחדר אחר ואנחנו נשארנו להמתין לו. כעבור דקה הוא יצא מהחדר בפנים אדומות. עיניו הפוזלות שיקפו היטב את כעסו המבהיל. הוא הסתובב והפנה את אקדחו כלפיי. בקול רם ובמבטאו הארמני הבולט אמר "אתה לא מתבייש? מי הרשה לך להיכנס לחדר שלי לקחת דברים?" נדהמתי, ולא יכולתי להשיב. א-זאגי שחיפה עליי, פנה אליו ואמר "מר אוואנס, הרי לא היית בבית, והוא לא היה יכול לבקש ממך רשות". אוואנס נרגע

במקצת ואמר "אני לא מבין דברים כאלה. אני צריך להכותו עד מוות ולרצוח אותו". הוא נראה רציני בכוונתו, ולולא א-זאגי אינני יודע מה יכול היה לקרות לי. לבסוף נגמר העניין בטוב ונחלצתי ממנו בשלום. עברו עוד כמה ימים וכבוד מר אוואנס אכן פינה את הבית.

מהנעשה במסעותיי לארץ ישראל

הבה נשוב לשנת 1933. הגענו לתל-אביב דרך דמשק. שכרנו בית בשדרות קרן קיימת (כיום שדרות בן-גוריון). חלפו ימים אחדים ואשתי החלה לסבול מפריצת דיסק בגב. היו לה כאבים חזקים ביום ובלילה. בלית ברירה הסעתי אותה בכרכרה לרופא במרפאה ברחוב הירקון. אני אישית טיפלתי בה.

יום אחד פגשני בעל הון בשם מיכאלוב, שסיפר לי שהוא מתכוון לקנות קרקע ולהקים מלון. הוא אמר לי "אני עומד לנסוע למצרים ומשם לפריז. עליי לעזוב מחר. לפני כמה שנים, בביקורי הראשון בארץ ישראל, נעזרתי מאוד ביהודי איראני יליד כאשאן. הוא אירחני בביתו וקיבלני בסבר פנים יפות. שמעתי שהוא ביפו. אני רוצה לתת לו מתנה, אך לא איתרתי אותו. אני מבקש שתשמור אצלך את המתנה, בתקווה שתמצא את האיש ותיתן לו אותה כדי לשמחו".

המתנה נמסרה לידי והוא נסע לדרכו, לאירופה. באחד הימים שוטטתי ביפו ארבע שעות ולבסוף מצאתי את היהודי המבוקש. הוא היה אדם עני שהחזיק בחנות קטנטנה. חייו לא היו קלים. מתנתו של מיכאלוב שימחה אותו מאוד והוא הכיר תודה לנותן המתנה.

ערגתי תמיד ל'אוויר ארץ ישראל' ושאפתי להשתכן בה באורח קבע יחד עם משפחתי. הארץ טרם השתחררה וטרם זכתה לעצמאות. החלטתי אפוא לרכוש חלקת אדמה. לאחר מסע בדיקות וחיפושים ובעזרת מתווך איראני, קניתי לי ולאחי מגרש ברחוב בן-יהודה. כל מטר מרובע עלה 1.80 לירה. באותם ימים עלה מטר אחד בכיכר דיזנגוף כ-3 לירות. הכיכר הקרויה היום 'כיכר מלכי ישראל',⁹⁸ הייתה פרדס שהיה שייך לערבים. כולם אמרו שהמקום מסוכן. כל אלף מטרים מרובעים שם עלו 4 לירות. היו ידידים שטענו כי 'נדפקתי' בקניית הקרקע. לידידים אלה הייתי משיב "לא קניתי אדמה, קניתי מולדת". גם עכשיו, כעבור 50 שנה מאותם ימים, כשאני כותב שורות אלה, הריני חש ומשוכנע שהמולדת האמיתית שלנו לא יכולה להיות איראן ואף לא ארצות הברית, אלא ישראל.

המהנדס שהבאנו לתכנון ולבניית הבית העריך את עלות העבודה ב-3000 לירות. אחי נשאר בישראל, ואני, רעייתי והילדים חזרנו לאיראן. מטהראן שלחתי לאחי, ברציפות, סכומי כסף, והוא השגיח על התקדמות הבנייה. בשנת 1934 נאמר לי שהבנייה על סף סיום. נסיעותיי התכופות לארץ ישראל שנמשכו חודשים, גרמו לכך שלקוחותיי נפוצו לכל עבר ועברו לרופאי שיניים אחרים. גם הזיכרונות המרים שהיו כרוכים במקצוע בעת שירותי בצבא המאיסו אותו עלי, וחדלתי לטפל בשיניהם של הבריות. אך בשל נטייתי לרפואה ומתוך רצון לחולל מהפכה בשטח הרוקחות והתרופות לטובת השכבות המקופחות באוכלוסיית איראן, עסקתי בייבוא של כמה תרופות, וכך יכולתי לעמוד בחלק מההוצאות של הקמת הבית ברחוב בן יהודה. לבסוף הסתבר שאני חייב סכום של 45 אלף תומאן.

נסיעת בן-צבי לטהראן

כבר סיפרתי, שבנסיעותיי הקודמות הכרתי את יצחק בן-צבי, המדינאי וההיסטוריון המפורסם בישראל, שבבוא השעה נבחר לנשיא ישראל תחת חיים וייצמן.

בין כל מעלותיו של איש מיוחד ומשכיל זה, יש לציין את צימאונו לחקור את דברי ימי עם ישראל. בנעוריי הקדשתי גם אני מקצת מעיתותיי לחקר דברי ימי היהודים באיראן. וכך נוצרה בינינו נקודת מפגש מעניינת ופורה.

ב-1934 הגיע יצחק בן-צבי לביקור בטהראן. אז התחזקה ידידותנו עוד יותר. הוא היה אורחי, ובביתי ניהלנו שיחות על אודות גורלם של יעשרת השבטים. הבעתי את ביטחוני בפני בן-צבי, שבניגוד להשקפת ההיסטוריונים, שאינם מכירים את יהודי המזרח, וחושבים שנעלמו, אני חושב שהשבטים לא נכחדו ולא נעלמו, ואת עקבותיהם ניתן למצוא באיראן. העליתי בפניו את ההשערה, שיהודי דמאוונד למשל, הם מצאצאי השבטים הללו. שנינו שמנו פנינו לגיליארד הסמוכה לדמאוונד, שאותה מזהים יהודי איראן עם ארץ גלעד. את כל מה שזכרתי העמדתי לרשות בן-צבי. הדברים שמורים עמי בצורת ספר, שאותו אני מקווה לפרסם ביום מן הימים. בן-צבי פרסם מאוחר יותר את ספרו הידוע 'נידחי ישראל', שם הוא, אכן, מציין, שחלק מתוכנו הועמד לרשותו על-ידי.